

צמחים הנקראים על שם ירושלים

מאת אורי פרגמן-ספיר

ירושלים היתה מוקד למחקר בוטני בישראל מזה עשרות שנים. המחלקה לבוטניקה באוניברסיטה העברית היתה מפורסמת מאד ובחבריה מהבוטנאים החשובים בישראל ובעולם, ביניהם פרופ. מיכאל זהרי, פרופ. נעמי פיינברון-דותן ופרופ. אברהם פאהן. אלה הניבו פרסומים רבים בצורת ספרים ומאמרים, מהם אנו למדים עד היום, בוטנאי החלקה אף הגן ויזמו את הקמת הגן הבוטני שלנו.

ירושלים וסביבתה, במיקומה על גבול החבל הים תיכוני וספר המדבר עשירה במיני צמחים, יותר מ-1,000 מיני צמחים שונים תועדו כאן במשך השנים בספרים (נמליץ על ספרם של אבי שמידע ודוד דרום – פרחי ירושלים, 1986) ובסקרים שונים שבוצעו על ידי עיריית ירושלים והחברה להגנת הטבע. תיעוד חשוב של הצמחים שנאספו כאן נמצא בעשביית האוניברסיטה העברית בגבעת רם בצורה של גיליונות של צמחים מיובשים המתועדים בפרטי האיטוף. בעשבייה זו תוכלו לגלות איסופים של יותר ממאה שנים מישראל וסביבתה, זהו אוסף צמחים חשוב לירושלים ולכל אזור המזרח התיכון.

צמחיית העיר נחקרה ביסודיות על ידי בוטנאים רבים, ישראלים וזרים ונמצאו בה מיני צמחים חדשים לארץ ואף לעולם. חלק ממיני הצמחים נקראו על שם העיר ובהם נעסוק בכתבה זו.

אז איזה צמחים נקראים על שם העיר ירושלים ?

עשרה מיני צמחים נקראים על שם העיר בעברית ורובם נקראים כך גם בשם המדעי. צמח נוסף נקרא על שם העיר רק בשמו המדעי ולא בשמו העברי. השם המדעי "ירושלים" מופיע בכל המקרים הללו בשפה הלטינית, לדוגמא : פעמונית ירושלים *Campanula hierosolymitana*.

הראשון לקרוא לצמח על שם ירושלים היה קארל לינאוס, בוטנאי שבדי נודע שהגה בעצמו את תורת מיון הצמחים ובעלי החיים. הוא בנה תורה היררכית בה מיקם את הצמחים לפי מינים, משפחות ודרגות נוספות. כך תאר צמח חד-שנתי צנוע מארץ-ישראל כבר ב-1756, קרא לו *Galium hierosolymitanum*, מאוחר יותר קיבל הצמח את שמו העברי דבקת ירושלים. אולם צמחים רבים יותר קיבלו במאה ה-19 את שמם על שם העיר על ידי הבוטנאי השווייצרי אדמונד בואסיה. זה ערך מסע הרואי במזרח התיכון שלאחריו כתב את ספרו *Flora orientalis* ובו יותר מ-12,000 מינים מכל המזרח התיכון, כמחציתם חדשים למדע. ביניהם גם : גרגרנית ירושלים (*Trigonella hierosolymitana*), חלבולב מגובשש (*Euphorbia hierosolymitana*), טופח ירושלים (*Lathyrus hierosolymitanus*), מרוות ירושלים (*Salvia hierosolymitana*), ניסנית ירושלמית (*Crepis hierosolymitana*), פעמונית ירושלים (*Campanula hierosolymitana*), ונורית ירושלים (*Ranunculus hierosolymitanus*) שתויגה מאוחר יותר תחת המין *R. millefolius*. לרוב המינים הללו ניתן השם ירושלים בעברית מאוחר יותר. את סתוונית ירושלים (*Colchicum hierosolymitanum*) תיארה נעמי פיינברון בשנות ה-50 של

המאה שעברה ועוד שני מינים נקראים על שם העיר רק בעברית : אורן ירושלים (Pinus halepensis) ודוגון ירושלמי (Lachnophyllum noeanum).

מעניין לציין, כי כל המינים המוזכרים כאן ונקראים על שם בירתנו הם צמחים הנפוצים בירושלים, אולם הם אינם מוגבלים לאזור ירושלים וכולם רחבי תפוצה בישראל ומעבר לגבולותיה.

חמישה מינים נוספים נקראו על שם העיר, אולם לא נותרו במעמד של מינים ובדרך כלל נכללו תחת מינים אחרים ולכן שמם המקורי לא נשמר :

- מין של לשישית *Chrozophora hierosolymitana* תואר על ידי שפרנגר אבל נכלל יותר מאוחר תחת מין אחר – לשישית הצבעים;
- הצלף הקוצני בארץ תואר על ידי אבינועם דנין תחת השם *Capparis hierosolymitana* אולם התגלה שהוא תואר כבר תחת השם *Capparis zoharyi* והשנה הוחזר בכלל תחת המין *Capparis spinose*;
- כדן סגול בארץ תואר על ידי הבוטנאי הצילאני היהודי פנחס רבנה כ- *Muscari hierosolymitanum* , אולם תיאור זה לא התקבל בקהילת המדענים;
- קדד תואר בשנות ה-50 כ-*Astragalus hierosolymitanus*, אולם מאוחר יותר אוחד תחת המין קדד ארץ-ישראלי
- ו- *Hieraciodes hierosolymitana* ממשפחת המורכבים תוארה על ידי קונץ על שם העיר, אולם זהו לא צמח מקומי ולא ברור מעמדו.